

Breviarium Lundense 1477.

Frånsett några bevarade fragment känner vi den medeltida lundensiska liturgien huvudsakligen ur Missale Lundense 1514 och Breviarium Lundense 1517. Kalendarier från 1100-talet har ju icke liturgisk karaktär i egentlig mening och konciliebeslut och brev meddelar endast enstaka förändringar, nya gudstjänststiftelser och dylikt. Det är svårt att följa utvecklingen av Lunds ärkestifts liturgi — blott festräckans skiftningar kan konstateras —, varje nyfunnet tillskott är värdefullt, i synnerhet när det i större utsträckning lämnar bidrag till de liturgiska texterna.

Vid genomgång av Ms C 447 i Uppsala universitetsbiblioteket har detta visat sig innehålla ett nära nog fullständigt lundensiskt breviarium.

Handskriften utgör en kodex in 8:o på 317 blad; fol. 1—13, 78, 142—143 och 317 är pergament, det övriga papper. Den består av delar av olika beskaften, sammanbundna i Vadstena kloster. Med dess bibliotek har boken kommit till Uppsala. Den omnämnes av Ellen Jørgensen¹.

Fol. 29 r—316 v visar gammal paginering efter lägg och innehåller ett breviarium Lundense. Detta framgår av följande ställen.

Fol. 208 r har rubriken: *Suffragia secundum Ecclesiam lundensem*. Officiet till festum reliquiarum är, med sin lokalt betonade hymn *Pange lingua*:

*Lunda laude glorietur
exultans preconio*

och uppräknandet av Lunds domkyrkas relikier Maurinus, Florentia och Euphrosyne, »*quorum corpora apud nos integratiter habere gaudemus*», identiskt med 1517 års breviarium².

¹ D. Hist. Tidsskr. VIII: 4, sid. 26, n. 1, och sid. 59.

² C 447, fol. 244 r. Relikerna har åtminstone sedan 1345 funnits i Lund. *Script. rer. Danic.* VI, 490 ff.

Enligt kalendariet är festum reliquiarum den 11 juli — dagen för Lunds relikfest.

Det föreliggande breviariet har skrivits i flera repriser samt rättats och kompletterats efter färdigställandet. Skrivaren var Johannes Swenonis, som enligt egenhändig anteckning avslutat proprium de sanctis år 1477¹. Denne Johannes Swenonis har skrivit även en annan, ännu bevarad Vadstenakodex². Däri lämnas upplysningen³, att han år 1469 var perpetuus vicarius lundensis ecclesie och ämnade begiva sig till Köln. Han kan identifieras med den i Vadstenadiariet nämnde Johannes Sve-nonis. Denne vigdes, efter att ha varit kyrkoherde i Ystad, 1486 till munk i Vadstena och avled där 1511⁴.

En jämförelse med 1517 års breviarium ger följande resultat. I handskriften saknas ett blad, på vilket sannolikt stått Invitatorium och Psalmus in dominicis diebus tempore hiemali. Fol. 29 r.—60 r. överensstämmer med motsvarande parti i Lundabreviarium 1517. På fol. 60 r., som har ena hälften tom, och på fol. 60 v har samma hand, som skrivit det föregående, tillfogat Fader vår och Hell dig Maria på grekiska, en anteckning om påven Stefanus och liturgiska notiser. Efter detta saknas flera blad. Fol. 61 r börjar mitt i lördagsmatutinen⁵. Fol. 77 r—78 r upptages av en litania med tillhörande böner. En sådan förekommer ej i det tryckta breviarieexemplaret. Den innehåller av lokalt betonade helgon endast Laurentius och Knud och Birgitta. Proprium de tempore börjar å fol. 79 r. Här ingår Knud Lavards officium fol. 108 v. ff. Till skillnad från Breviarium Lundense 1517 står här hela Ave martyr och kollekten, däremot inga lektier⁶. Före proprium de tempore är några suffragier inskjutna, bland dem för Knud konung och de reliquiis. Efter officierna för Cecilia och Crysogonus följer en utläggning om några hebreiska bokstävers betydelse m. m. Fol. 212 r börjar Proprium de sanctis. Det företer ganska många olik-

¹ Explicit de sanctis per totum annum . . . per me Joannem Swenonis Curatum nyborgensem a. d. MCDLXXVII.

² C 295 i Uppsala univ.bibl.

³ Fol. 382 v. i ett av ärkebiskop Tuve Nielsen utfärdat brev.

⁴ *Diarium Vadst.* 1486 och 1511. 1486 kallas han quondam plebanus Ystadensis ottoniensis dioec. Med Silfverstolpe (*Klosterfolket i Vadstena*, s. 143) hänföres detta till Ystad (i lektor Lundbergs övers. av Vadstenadiariet till ett Isted på Fyen) och anses Odense vara ett misstag, uppkommet därigenom att Johannes Swenonis verkat även inom Odense stift; jfr not 1.

⁵ Brev. Lund. 1517, fol. XXXVI v.

⁶ Brev. Lund. 1517 upptager 6 lektier.

heter gentemot breviariet från 1517. Ofta står kollekt och legend var för sig, någon gång med en hänvisning. Uppställningen är icke överskådlig. Den liturgiska utvecklingen var ju på 1400-talet rikare än någonsin och ändringarna icke få.

Ehuru *proprium sanctorum* fullbordats 1477 synes texten delvis representera en något äldre tradition.

År 1442 instiftade ärkebiskop Johannes Laxmand en processionsgudstjänst i Lunds domkyrka. Vid denna skulle användas responsoriet *Gaude Maria, versikeln Gabrielis* och prosan *Inviolata*¹. De bägge förstnämnda ingår i officiet för *Purificatio BMV*. I *Breviarium Lundense* 1517 står efter dessa i samma officium även prosan, i C 447 saknas den. Att döma härav skulle C 447 i denna del representera en tradition, som ligger före 1442.

År 1448 donerade kaniken Vinold Hansen gods till en Erasmusfest². Möjligen har Erasmus då erhållit den duplex-rang han har i 1517 års breviariet. I handskriften har han endast kollekt. Även här skulle traditionen sålunda räcka längre tillbaka.

Med detta breviarium är sammanbundet ett kalendarium, fol. 4 n.—9 v. Det är ett lundensiskt kalendarium av äldre typ än de tryckta, icke fritt från felskrivningar och utelämnanden. Så upptager kalendariet icke Knud Lavard den 7/1, under det att han i texten ihågkommes efter Epiphania. De senare tillskrivna festerna förklaras därigenom, att skrivaren var knuten både till Odense stift (*Translatio Kanuti*) och till birgittinerna (*Translatio Birgittae*).

C 447 innehåller vidare fol. 2 v.—3 r. en påsktabell för åren 1486—1520. Denna synes vara inskriven vid tiden, då Johannes upptogs i konventet.

Handskriften är intressant som ett exempel på ett nordiskt breviarium från tiden omkring 1400-talets mitt. Den har synbarligen följt sin ägare till orterna för hans ämbetsgärning, anpassats efter deras behov och återspeglar sålunda i viss mån hans egen utveckling.

¹ Lunds ärkestifts urkundsbok, utg. af Lauritz Weibull, III, nr. 242.

² Den inrättades då de novo. Lunds ärkestifts urkundsbok, III, nr. 304.

Toni Schmid.